

Subsidies of bomen voor EHS?

Subsidiepotten zijn leeg en terreinbeheerders moeten bezuinigen. Dus wordt nagedacht over kansen, voornamelijk hoe we ondanks de tegenvallers toch natuur naar onze hand kunnen zetten. Echt nieuwe ideeën komen daar (nog) niet uit voort. We kunnen ons afvragen waarom er decennia lang enorm veel geld werd uitgegeven aan voortdurend aangepaste herinrichtingen (van aangeklede ruilverkavelingen tot EHS en Natura 2000-gebieden) met steeds verdergaande precisering van natuurdoelen. Terwijl de resultaten voor de natuur achterbleven bij de verwachtingen. Wellicht helpt het om verdrongen kennis op te halen. Hieronder enkele aspecten.

— Leffert Oldenkamp

> **Dynamiek van ‘natuurlijke’ ontwikkelingen**

Natuurlijke processen zijn in tijd en in ruimte onderdeel van uiteenlopende complexe systemen (klimaat, bodemvorming, maatschappelijk gebruik e.d.). Landschapsbeelden, natuurbeelden, bosbeelden ontstaan onder invloed van factoren die zich in hun complexiteit niet exact zullen herhalen. De bepalende factoren zijn bovendien uiterst variabel (zoals het weer, het gebruik van producten en de daarmee samenhangende beheervormen etc.). Per definitie zal elke vorm van grondgebruik – zelfs niets doen – nieuwe verschijningsvormen opleveren. Bij natuurlijke processen hebben we ook nog te maken met successie. Soorten verdwijnen of verschijnen op een ander moment op een andere plek.

Weliswaar zijn we in het beheer in staat om voor bepaalde soorten de omstandigheden een tijd gunstig te houden, maar een toestand uit het verleden (opnieuw) scheppen en stabiliseren is een onmogelijke opgave. We hebben gewoon te veel factoren niet in de hand. Hiermee hebben we dan een belangrijke kenmerk van het actuele natuurbeheer te pakken. Er werd – zonder voldoende rekening te houden met voorgaande complexiteit – een scala aan natuurdoeltypen met referenties naar het verleden geformuleerd. Bovendien met een strategie om dat receptmatig te realiseren zonder acht te slaan op kosten en baten. In de vorige eeuw werd soms gebruik gemaakt van terreinclassificatie op

basis van 'potentiële natuurlijke vegetatie' (PNV). Dat leverde als middel aanvullende informatie, bijvoorbeeld voor de keuze van boomsoorten. Het was nimmer een recept of doel op zich.

De huidige 'natuurdoeltypen' en het bijbehorende soortenbeleid gaan van een starre samenstelling uit, die naar biodiversiteit refereert. Hoewel soms natuurlijke processen wel kansen krijgen, is het vasthouden of ontwikkelen van een fase uit het verleden toch eerder regel dan uitzondering. Inspelen op dynamische processen bij flora en fauna, waarbij acceptatie van veranderingen in samenstelling regel is, zou een meer realistische benadering zijn om kosten te drukken en iets nuttigs voor komende generaties te krijgen.

Doorberekening via de subsidiekraan kan wel eens voordeliger zijn dan via marktwerking

Scheiding tussen landbouw en natuur

Vroeger was er nauwelijks scheiding tussen landbouw en natuur. Boeren maakten gebruik van natuurlijke producten uit de eigen omgeving. Over het algemeen leverde exploitatie van natuur ons cultuurlandschappen op met blauwgraslanden, heidevelden, zandverstuivingen, middenbossen, boombossen, hakhout, knotwilgen etc.

Nu hebben we structureel subsidie nodig om overdreven veel van dergelijke elementen in stand te houden.

Ondertussen hebben we kans gezien om voor natuur en landbouw de ontwikkelingen op het platteland nagenoeg volkomen te scheiden. Dat is voor beide sectoren gepaard gegaan met enorme bijdragen uit diverse subsidiepotten (EU/overheden etc.).

Schaalvergroting in de landbouw heeft opgeleverd dat bedrijven sterk afhankelijk zijn geworden van allerlei instituten, waaronder banken, en nauwelijks invloed hebben op een redelijke opbrengst voor hun afzet. Er

wordt weinig in de eigen regio verwerkt of afgezet. Voor het platteland is dit funest. Vervolgens wordt voor de aankleding van het platteland een beroep gedaan op andere subsidiepotten, zonder dat het feitelijke probleem (gebrek aan streekgebonden economische activiteiten) voldoende wordt onderkend. Deze tendens neigt tot verdere schaalvergroting, hoewel er verheugende initiatieven zijn om regionaal meer producten uit voornamelijk eigen fruit- en groenteteelten te vermarkten.

Programma's voor de natuur vertonen identieke ontwikkelingen. Met grondverwerving voor de EHS zijn enorme investeringen gedaan. Vervolgens hebben de terreinbeheerders geen kans gezien om op die gronden voldoende producten voort te brengen om substantieel plattelandsonwikkeling te stimuleren. Ook vallen de resultaten van de gesubsidieerde natuurontwikkeling zwaar tegen in termen van biodiversiteit.

Hoewel bij de introductie van het programma Natura 2000 integratie van natuur en landbouw werd nagestreefd, is dat er niet van gekomen. Dat programma heeft de scheiding tussen landbouw en natuur op het platteland nagenoeg compleet gemaakt. Het is dan ook niet verbazingwekkend dat subsidies voor agrarisch natuurbeheer nauwelijks voordelen voor de natuur noch voor de plattelandsonwikkeling opleveren.

Marktwerking

Voor de instandhouding van natuur wordt door sommigen marktwerking als redmiddel gezien. Daarmee wordt dan onder meer bedoeld, dat terreinen zonder subsidie in beheer van derden (coöperaties, verenigingen e.d) worden gegeven. Als voorbeeld wordt vaak een waterleidingbedrijf genoemd, dat belang heeft bij schoon drinkwater uit een natuurgebied. Echter evenmin als het subsidiemonster is een dergelijke marktwerking onder de huidige omstandigheden een oplossing voor de financiële problemen.

De geschiedenis leert ons dat producten en diensten uit bossen en natuurgebieden als vrij te vergaren goederen worden beschouwd. Houtkap heeft wereldwijd tot bosvernieling geleid omdat bij houtoogst hooguit niet veel meer dan de exploitatiekosten werden vergoed. In de houtprijzen wordt (nog steeds) geen rekening gehouden met de kosten voor de instandhouding van het bos. Een waterleidingbedrijf zal de kosten voor

instandhouding van terreinen moeten doorberekenen in de prijs van het drinkwater. Links om of rechts om zal de consument daarvoor opdraaien. Via de subsidiekraan zou dat wel eens voordeliger kunnen zijn dan via een dergelijke marktwerking.

Dat waterschappen terreineigenaren mede laten opdraaien voor kosten om het waterpeil te reguleren, ook al hebben die geen enkel belang bij regulering, is een andere onvolkomenheid van sommige spelers op de markt. Gemeenten heffen toeristenbelasting en zouden – volgens ideaal werkende marktsystemen - de opbrengst daarvan in de instandhouding van de voorzieningen (bij terreineigenaren) dienen te stoppen. Daartoe zijn ze over het algemeen niet bereid.

Land- en tuinbouwbedrijven hebben met dezelfde handicaps te maken. De handel betaalt voor hun producten wat de ‘markt’ er voor over heeft. Men wordt dan gedwongen tot kostprijsverlaging, hetgeen vaak ten koste gaat van kwaliteit en een gezonde plattelandontwikkeling verder in de weg staat.

Recent wordt biomassa uit landbouw en natuur voor energiecentrales aanbevolen. De ‘markt’ geeft dan waarde aan restproducten. Helaas worden we ook daar weinig wijzer van. Er worden door ‘Brussel’ enorme subsidies aan energiemaatschappijen gegeven in plaats van aan de producenten van de biomassa. Daarmee worden door de Nederlandse centrales grote hoeveelheden houtpellets uit Brazilië en Canada geïmporteerd, terwijl voor de chips uit ons eigen land weinig meer dan de transportkosten worden vergoed. In Brazilië en Canada komt daardoor de instandhouding van oorspronkelijke bossystemen in gevaar (nog afgezien van de transportmalaise), terwijl in Nederland geen bijdrage wordt geleverd in de kosten van duurzame bosontwikkeling.

Handel in CO₂-certificaten levert voordelen voor certificerende instellingen, maar de bijbehorende geldstromen worden veel minder doelmatig voor bosaanleg gebruikt dan rechtstreekse subsidie. Bovendien zorgt ons CO₂-beleid niet voor een ander klimaat (zie dit vakblad, mei 2010, pag.28-31).

De voorbeelden laten zien dat deze vormen van marktwerking voor na-

tuur en landbouw een hinderlijk fenomeen kunnen zijn. Er wordt veel geld rond gepompt, maar het terreinbeheer komt niet uit de zorgen.

Beeldvorming

Voor al op landelijke schaal worden studies verricht om richting te geven aan het gebruik van de ruimte voor natuur en beleving. Beleidsrichtingen voor biodiversiteit, recreatie, functionele natuur en combinaties daarvan (Planbureau voor de Leefomgeving). De daarmee gepaard gaande beeldvorming is evenwel geen basis voor een sturingsmechanisme dat een beter grondgebruik bevordert. Bovendien blijft het te veel op die hiervoor beschreven knelpunten gebaseerd.

Molema (Spil, 2011 nr.3, pag. 7-10) analyseert de groene planningsgeschiedenis en constateert dat de herijking van de EHS minder op basis van symbolische tegenstellingen uit het verleden moet plaats vinden. Verongelijkte natuurliefhebbers en fervente tegenstanders van de EHS moeten op zoek naar gemeenschappelijke oplossingen.

Een klassiek voorbeeld in dit verband is de afkeer van bos, dat uit geplante bomen bestaat. Die ‘eentonigheid’ moet dan worden opgeruimd. Men vergeet daarbij dat de natuur zelf ook de neiging heeft na bijvoorbeeld storm of brand monoculturen te vormen. In beide gevallen zal al vrij spoedig (na 30 tot 40 jaar) de interne dynamiek tot de nodige variatie leiden.

Maatschappelijk nut

Alleen al vanwege de kosten kan het gebruik van de groene ruimte niet op bovenstaande beleidsrichtingen worden gebaseerd. Uiteraard dienen we aantrekkelijke landschappen te koesteren. Maar die moeten ontstaan uit een zinnig grondgebruik. Er is behoefte aan producten uit tuin en landbouw, die dicht bij huis worden geteeld. De noodzaak om meer hout uit eigen bossen te oogsten wordt in artikelen in dit tijdschrift regelmatig aan de orde gesteld. Niet alleen om het beheer betaalbaar te houden, maar vooral ook omdat het product hout niet gemist kan worden. Daarnaast draagt de verwerking van hout bij aan de werkgelegenheid en dus de leefbaarheid van het platteland.

Helaas werd met het Programma Beheer te weinig stimulans gegeven om die functie te ontwikkelen. Er werd en wordt zelfs subsidie verstrekt om de productiefunctie te minimaliseren of om in ontwikkeling zijnde nuttige bosecosystemen om te vormen of te begrazen. Ook grote terreinbeheerders hebben de productiefunctie van bossen sterk verwaarloosd. Gelukkig worden nu pogingen gedaan om die productiefunctie weer op de agenda te krijgen. Maar het zal tijd (en geld) kosten om voldoende productieve bossen te krijgen. De meeste beheerorganisaties hebben het benodigde vakmanschap niet op peil gehouden (zie ook dit vakblad van febr. 2011, pag.4-7). Belangrijk is verder dat toeleveringsbedrijven, zoals voor zaad- en plantsoenvoorziening en voor houtverwerking, tijd nodig hebben om hierop in te spelen.

Het zal tijd en geld kosten om weer productieve bossen te krijgen

EHS en bossen

Natuur kan met veel minder subsidie toe, hoewel in een overgangsfase wel ondersteuning nodig is voor opheffing van veel knelpunten (ontsluiting gericht op houtoogst, optimalisering toeleveringsbedrijven, marketing houtproducten etc.). Daarnaast zijn inspanningen nodig om een omslag te bewerkstelligen en om onze sector in organisatorisch opzicht weer gezond te krijgen. Ook zal enige subsidie voor zogenaamde effectgerichte maatregelen mogelijk nog enige tijd voortgezet dienen te worden.

Concrete aanbevelingen

Een deel van de voor de EHS verworven gronden geleidelijk met bomen beplanten. Dat behoeven niet uitsluitend gesloten opstanden te worden. Aandacht voor de gangbare voor gebruik waardevolle boomsoorten

met een substantieel aandeel populier. Regionale verwerking van hout bevorderen. Investeren in bosaanleg en onderhoud ook door private ondernemingen (ook banken) laten verzorgen.

Geen subsidie meer steken in grondverwerving, noch voor de afronding van de EHS noch voor andere uitbreidingen van natuurterreinen. Het bouwen van ecoducten beëindigen. Niet alle bestaande natuur hoeft met alle uithoeken te worden verbonden. Het nut van bestaande verbindingen moet eerst aangetoond worden. Een conclusie dat prenten van 'wilde' dieren op een wildviaduct voorkomen, wat nu zo ongeveer als bewijs van het nut van dergelijke investeringen wordt gezien, is resultaat van erg mager onderzoek.

Het telen van regionale producten bevorderen. Met aandacht voor houtige gewassen in singels, lanen etc. Braakligging van gronden vermijden. Een deel van de cultuurlandschappen, die na omvorming uit bos zijn ontstaan, spontaan weer tot bos laten ontwikkelen. Begrazing van bos door runderen minimaliseren omdat dan spontaan weer gevarieerde opgaande bosstructuren kunnen ontstaan.

Een nader vast te stellen areaal (al bestaande) zogenaamde 'parels' in het landschap (meestal kenmerkende cultuurlandschappen of reservaten) veilig stellen. Niet elke terreineigenaar hoeft echter een eigen zandverstuiving c.q. 'parel'.

Organisaties als Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Provinciale Landschappen e.a. het terreinbeheer laten bundelen, met beheereenheden conform waterschapsgebieden. Waterschappen als onderdeel bij een dergelijke organisatie betrekken. Particulieren (Unie van bosgroepen) naar behoefte daarin laten deelnemen.

Er valt dan een begin te maken om onze natuurterreinen met kenmerken van 'virtuele' duurzaamheid een label van echte duurzaamheid te geven.<

oldenkamp.buma@inter.nl.net